

Bánszki Kristóf

Sikoly, klumpa, babetta, avagy Glasznosztly a szocialista krimiben

„Mikor az Angyal ment a tévében, a város hirtelen kiürült. Mindenki a képernyők előtt izgulta végig Simon Templar újabb kalandjait.” – hangzik az érzékletes mondat az idősebb generáció szájából, amely a hatvanas években felnőttfejjel élhette át a pofonosztó sármőr, humort sem nélkülöző kalandjait. Az üres utcákról szóló életkép természetesen csak akkor teljes, ha látjuk magunk előtt a bérház egyetlen büszke tévétulajdonosát, kinek lakása ekkor megtelt a népes szomszédsággal.

Tagadhatatlan tény tehát, Magyarországon az államszocializmus idejében a bűnügyi film műfaja nem csupán közösségszervező erővé, de az egyik legközkedveltebb szórakozási formává válik. A mozitermekben azonban 40 év alatt alig több, mint két tucat ilyen műfajú hazai alkotás látható, így a televízió az, mely kiszolgálja a nézői igényeket; bűnügyi tévéjátékok, majd tévéfilmek és tévésorozatok formájában. A szocializmus ideje alatt e műfaj alkotásai végig terheltek a politikai motiváltság tényével, mely bünelkövetői és bűnüldözői oldalról is korlátozza az esetleges csavarok lehetőségét – sematizálva ezáltal a cselekményt. A disszidens, a horthysta, az egykori arisztokrata archetípusa köszön vissza a potenciális és – szocialista kereteken belül tulajdonképpen – egyetlen lehetséges tettes képében. A nyomozás ezzel szemben minden esetben testület által történik, így sokáig kizárt annak a lehetősége, hogy egyfajta individualizált „magánnyomozó” töltsön be bűnüldözői szerepet. A nyolcvanas évek elején az úgynevezett „importált hősök” ezzel szemben kis számban ugyan (v.ö. Kojak, illetve Ötvös Csöpi figurája a *Kojak Budapesten* [Szalkai Sándor, 1980] és a *Pogány Madonna* [Mészáros Gyula, 1980] c. filmekben), de meghonosítják ezt az archetípust, ám a bünelkövetők politikai motiváltsága továbbra sem változik, így paradigmaváltásról nem beszélhetünk. Felmerül azonban az eshetősége annak, hogy a mozitermek sötétjéből, a valódi, minden veszéllyel, gonosszal szembe néző, s afölött győzedelmeskedő hős a napalikus kékesen villogó képernyőire kerüljön – magyar módra.

Épp húsz évvel azután, hogy Simon Templar feje fölött első ízben jelent meg a glória, 1984. november 2-án, főműsoridőben, hódító útjára indul *Linda*. S mint ahogy egy korabeli rádióújság beharangozójában olvasható, Linda minden igényt kielégít, mit a Roger Moore játszott Angyal is, csak női és főleg magyar kivitelben:

„ITT VAN LINDA! AZ IGAZI, A FELÜLMÚLHATATLAN! ÜGYELJEN A VÉD-JEGYRE!

Tudja Ön, hogy milyen a legkisebb magyar detektív? Óriási!!! Negyvenhat kilónyi tömény erő, bátorság, szex és szemtelenség! Alvilági, félvilági és túlvilági kalandok!

CSAK AZ EREDETI LINDÁT NÉZZE! DIÁKOKNAK ÉS KATONÁKNAK SINCS ENGEDMÉNY!

Tudja Ön, mire képes Linda? Kíváncsiság-hányadosa: 120. Intelligencia-hányadosa: 170. Pofon-hányadosa: 235!!! És ettől már szóhoz sem lehet jutni! Linda a taekwon-do zöldöves mestere! Linda univerzális: aprít, lapít, csomagol!

LINDA CSAK EGY VAN!!! NÉZZE MEG A KÖVETKEZŐ FOLYTATÁSOKAT IS!

Hogyan lesz egy diáklányból az alvilág réme? Pisztolyok és pofonok! Narkó a kalitkában! Harc a kvarcért! Öklök és románcok! Avagy: egy ág virág a zsarulánynak! (...)

(...) VAN EGY SZABAD ESTÉJE? TÖLTSE LINDÁVAL! NINCS? AKKOR IS! EZ LINDA! ELŐSZÖR A TÉVÉ KÉPERNYŐJÉN! ÉS NEM UTOLJÁRA!”¹

A „reklámszöveg” pedig beváltja ígéreteit. Az 1989-ig három évadot és 17 epizódot megérő nagyjátékfilm igényességű és kivitelű sorozat, a magyar televíziótörténet egyik emblematikus alkotásává válik. A korabeli statisztikák egyértelműen kimutatják, hogy hatására megsokszorozódik a rendőrtisztai főiskolára jelentkezők – s főképp az addig sereghajtó nők – száma. A siker azonban másban is mérhető. A sorozat folytatását tartalmazó *Linda Szafari* c. kalandregény megjelenése, a Lindát alakító Görbe Nóra sztárpozíciója, illetve a szerepével azonosított – az R-Go zenekar frontemberének, Szikora Róbertnek zenei produceri gondozása alatt megjelent – Linda-bakelitlemezek százezres példányszámú fogyása a populáris kult-státuszt igazoló társadalmi és fogyasztói tényezők.

De mi is történt 1982-ben? A Magyar Televízió drámai főosztálya kételkedve ugyan, de engedélyezi a Színművészeti Főiskola adásrendező osztályában nem sokkal korábban végzett Gát Györgynek, hogy amerikai útja során gyűjtött szakmai tapasztalatai alapján leforgassa a magyar rendőrlányról szóló sorozattervének három úgynevezett pilot epizódját. A projekt tehát a regnáló kultúrpolitikai „három T”-s elvrendszer alapján a „túr” kategóriába kerül. A szkeptikus hozzáállást mi sem bizonyítja jobban, minthogy a sorozathoz nem rendelnek főcímet, ezt a későbbiekben, adásba kerülés előtt kell pótolni.

A siker azonban determinált. A '60-as évek lelkes próbálkozásait, mint Keleti Márton (*Százegyedik szenátor*, 1967, *Az aranykesztyű lovagjai*, 1968, *A 0416-os szökevény*, 1970, *Villa a Lidón*, 1972),

¹ Réz András, *Linda, Rádió és Televízió Újság*, XXIX. évfolyam, 1984. október 29. – november 4., 5.

Mihályfi Imre (*Sellő a pecsétgyűrűn*, 1967), Zsurzs Éva (*Miért beszél annyit, Mrs. Piper?*, 1967) és Makk Károly (*Gyilkosság a műteremben*, 1969) bűnügyi sorozatait, a '70-es évek kisebb számú műfaji sorozatai váltják: *Megtörtént bűnügyek* (r.: Bácskai Lauró István, Mészáros Gyula, 1974), *Kántor* (r.: Nemere László, 1976), *A bunker* (r.: Horváth Ádám, 1978), *Két pisztolylövés* (r.: Rényi Tamás, 1980). Ezek a darabok azonban legtöbb esetben külföldi helyszínekkel – USA, Franciaország – vagy történelmi kontextusba helyezett esetekkel operálnak, így kikerülve a politikai üzenetből fakadó elvárásokat. A nyolcvanas évekre – a nyugatról behozott sorozatok képernyőre kerülésével – azonban egyértelművé válik, a szerializált forma magyar keretek közt is megköveteli a megjegyezhető, különleges egyéniséggel, képességekkel bíró individualizált hősöket, országhatáron belül, szinkronidőben játszotva. Erre érzékletes példa, hogy a *Pogány Madonna* (1980) című filmet követően, Ötvös Csöpi karaktere további három nagyjátékfilmben, az ezredfordulót követően pedig három részes tévésorozatban él tovább.

A *Linda* c. sorozat tehát nem csupán a nézői igényeket szolgálja ki, de a politikai enyhülés szempontjából is szerencsés csillagzat alá születik. Az ideológiai mondanivaló azonban nem hal ki teljesen a cselekményből. Bár Veszprémi Linda, a 160 centis, fiatal nyomozó lány – aki taekwondo tudásával nem csak a rendőrtestület legtöbb tagját nyűgözi le, de az alvilági figurákat is legyűri – valóban a Rákóczi út-Nagykörút-Erzsébet híd tengelyen mozgó, hazai szuperhős prototípusa, a bűnelkövetői oldalon továbbra is politikai motivációval rendelkező személyek állnak.

Az érzékletesség és részletezhetőség kedvéért a teljesség igénye nélkül vizsgáljuk meg a második, *A fotómodell* c. epizód cselekmény- és karaktervilágát, megismerve ezáltal a sorozat állandó s visszatérő elemeit.

Veszprémi Linda ebben az epizódban még nem tartozik a bűnügyi részleg kötelékébe. Közlekedési rendőrként teljesít szolgálatot a Lánchíd előtti körforgalomban. Egy napok óta ott parkoló autóban azonban egy kalitkába zárt hörcsögre lesz figyelmes. Némi protekcióval azonnal lenyomoztatja a kocsni rendszámát, hogy lelkes állatbarátként megmenthesse a védtelen kis házikedvencet. Az autó tulajdonosának nevére hamar fény derül. Linda pedig saját szakállára nyomozni kezd. Kiderül, a kocsni egy jól menő fotómodellé, Kutasi Zsuzsáé, aki azonban disszidálni készült, édesanyja elmondása szerint. Linda elindul forrónyomon. Hamarosan előkerül a fiatal fotómodell holtteste, aki láthatóan mondén életet élt, halálát is kábítószer túladagolás okozta. Az ártatlan hörcsög-ügyet így gyilkosságba torkollik, s Lindát hiába próbálják nyomozó kollégái távol tartani az esettől, a lány fejébe veszi, hogy felgöngyölíti az ügyet. Hamarosan kiderül, az elhunyt lány egy nyugati vendégeket kiszolgáló prostituálthálózat környezetében élte mindennapjait, anyugati férfiak társaságát élvezve tervezte a szebb, országhatáron kívüli jövőt. A nyomok pedig pillanatok alatt egy békebeli, budai állatkereskedéshez vezetnek, ahol egy joviális férfi a tulajdonos, név szerint Erlich Béla (Miklósy György), aki azonban nem csak titkokat, de drogot is rejteget a kalitkák aljában, álca-hörcsöggel továbbadva a valódi portékát. Ilyen speciális kalitka volt látható Kutasi Zsuzsa kocsijának hátsó ülésén is. Összeáll a kép; Ehrlich egy kórházi műtőskapcsolaton keresztül évek óta keménydrogot csempésztet ki egy kórházból, melyet az ominózus prostituálthálózat tagjainak is terít, ahogy egykori szerelmeit, mint a nagyvilági Kutasi Zsuzsát is ő látta el – a csupán a sorozatban létező – onoriga nevű szerrel. Szájából a vallatás közben pedig agresszív, hepciás módon hangzanak el frivol mondatok, miközben fölötte az őrszoba falán logó Lenin kép látható:

„Élni akartam, és éltem is, de nem proli módra. Lehet itt élni, csak pénz kell hozzá. És én megcsináltam magamnak a pénzt. Nekem minden megvolt. Volvo, külföldi nyaralás, nagy nők, profik. Elöttem minden ajtó kinyílt. Maguk elájulnának, ha megtudnák, ki mindenki tegeződtem”

Az ügyet végül Linda oldja meg, a kezdeti tiltás ellenére Eöszéék bevonják a nyomozásba, Linda pedig álruhába bújva, leleplezi a prostituálthálózatot, melynek tagjai ekkorra egymást kezdik tizedelni a drogért folytatott harcban.

A fentiekben leírtak alapján jól érzékelhető, hogyan válnak politikailag motiválttá olyan bűnelkövetők, akik ugyan a Magyar Népköztársaság polgárai, de deviáns életükkel, nagyzó és törvénytelen szokásaikkal, félillegális foglalkozásukkal, korrupst eszközeikkel mégis a szocialista rendszer ellenségei, akik társadalmi-politikai helyzettel

való egyet nem értésüket verbalizált formában és tettelesen is artikulálják. Ez az egyet nem értés az ideológiai elképzelések értelmében, szükségszerűen a szervezett bűnözésben való részvételbe torkollik.

A három korai pilotepizód vetítése kapcsán a műsorújságban feljegyzett műfaji megjelölés is beszédes: Krimikomédia. A bűneseteket ugyanis komikus helyzetek, karakterek, illetve Linda legszűkebb mikrokörnyezetének tagjai színesítik, egyfajta idézőjelbe téve ezzel az olykor véres vétségeket. Állandó mellékkarakter Linda édesapja, az elvetélt színész, Veszprémi Béla (Bodrogi Gyula), illetve szomszédban lakó barátnője, a kontírozó könyvelő, Steinbach Klárka (Pécsi Ildikó) és Emődi Tamás (Szerednyei Béla), Linda kint tartó taxis szerelme. Mindnyájuknak ugyanazt kell elszenvedniük: Linda oltathatlan nyomozókedvét. Ezek a karakterek biztosítják a széria azon dramaturgiai szabályszerűségét – mely e sorozatban jelenik meg szinte elsőként a magyar bűnügyi filmek, sorozatok világában –, a (magán)nyomozó érzelmi motiváltságát a bűnügyek megoldásában. Ha Klárka szerelemféléstől vizsgálja a színész kedveséről megmintázott viaszfigura fejét az NDK-ba készülő vándorkiállítás munkadarabjai közül (8. epizód: *Panoptikum*), vagy épp Veszprémi Béla rém tehetségtelen, disszidens ex-kollégája nyomába ered az olasz maffia (17. epizód: *Régi barát*), Emődöt pedig egy prostituált meggyilkolásával vádolnak meg (15. epizód: *Erotic-show*), Linda ott terem, és személyes indíttatásból (is) nyomoz. Ez semmiképp nem könnyíti meg főnöke, Eösze Gábor őrnagy (Deme Gábor, halálát követően: Vayer Tamás, hangja: Tolnai Miklós) dolgát. Linda azonban minden tiltás és csel ellenére folyton bűnügyekbe keveredik, kihívás elé állítva ezzel kollégáit, Kőt (Balázs Péter), Handelt (Harsányi Gábor), Dokit (Bánffy György) és Bagolyt (Ronyecz Mária). Ők azok, akik voltaképpen a nyomozótestületet szimbolizálják, ám mellékszereplőként kullognak csupán Linda furmányos észjárása és kemény ökle mögött. A film ilyenképpen a sorok között azt sugallja, Linda nélkül a testület képtelen lenne megoldani akár a legegyszerűbb tolvajlási ügyet is.

A bűnügyek széles skálán mozognak. A Margit-szigeti halastó környékén KMK-sok által megerősített NSZK-s turistalányok ügyétől (4. epizód: *A tizenhét karátos aranyhal*), a Gulácsy és Paál László képeket csempésző disszidens magyar bűnbanda vérontásáig terjed (6. epizód: *Piros, mint a kármin*). A részekben az akkori magyar társadalom teljes skálája felvonul, értelmiségitől a munkásig, orvostól a tévésig, építőmunkástól a festőművészig. Az egyes epizódokat a vígjátéki elemek teszik koherenssé, ám a műfaji besorolás esetenként változhat; a pszichothrilleren át (15. epizód: *Tüzes babák*) a film noir-stílusgyakorlatig (17. epizód: *Régi barát*).

A nyomozás által lineáris narratívában elbeszélte történetek egyes esetekben flashbackkel tarkítottak, de a párhuzamos vágások, suspense és különféle meglepetések erősítik a műfaji vonalat. Jellemzőek az autós üldözések, valamint a kidolgozott akciójelenetek, melyek különösen Linda verekedéseiben

manifesztálódnak, ezt a főszereplő jellegzetes sikolya akusztikusan, levetett klumpája pedig vizuálisan vetít előre. A műfaj által megkövetelt képi dinamikát erősíti a kor televíziós konvencióit megsértő kézikamerás feldolgozásmód. Hangban ezzel szemben nagyban hozzájárul a krimihatás fokozásához Vukán György jazzes hatású filmzenéje. A sorozat „series-jellegű”, azaz az egyes epizódok zárt narratív egységet képeznek, az összes rész ismerete nélkül is megérthető cselekményük.

Rendkívül fontos megemlíteni a gyártási körülményekre jellemző sajátosságokat. A *Linda* c. sorozatot ugyanis nem csupán dramaturgiai-formai szempontból jellemzi az hollywoodi stílus. A pilot epizód a '80-as években abszolút ismeretlen fogalom a keleti blokk országaiban, így hazánkban is. Csakúgy, mint az úgynevezett írói csapat, melynek számos tagja nem individualizáltan, hanem csoportosan találja ki, formálja, majd írja meg az adott epizódokat, egy kreatív producer – jelen esetben a sorozat megálmodója, Gát György – irányításával. A bevezető adások sikerén felbuzdulva, a Magyar Televízió 1986-ban és 1989-ben összesen még 7-7 újabb epizódot tűz műsorára, melyek egyenként 45-75 perc időtartamúak. 1985-ben *Zsarumelő* címmel, a Linda produkció stábjá Koltai Róbert és Madaras József főszereplésével készít kétrészes sorozatot, melyben az egyik első magyar crossoverként felbukkan Linda, Eösze őrnagy, Kő és Doki karaktere. 1992-ben egy új *Linda* évad készítését jelentik be, de ezek a részek sosem forognak le, ahogy a Havi József rendezésében gyártásba küldött *Linda* rajzfilm sem, melynek elkészülte a hirtelen fellépő forráshiány miatt nem lehetséges.

A *Linda* sorozat tehát bár magán viselte az politikai motiváltság bizonyos elemeit, a '80-as évek derekára mégis a legtávolabb került a bűnügyi műfajra korábban jellemző vonalas, ideológiai tartalomtól, köszönhetően a főkarakternek, akinek személye, magánélete, félillegális nyomozati módszerei, csatolt részei; kollégái, rokonai álltak a tényleges középpontban. A humor, az epizodikus szerkesztettség, az extrém helyzetek, Budapest utcái, valamint a kidolgozottan fotografált verekedések fontos, atmoszférateremtő elemei voltak e komédiának, mely mindezen szórakoztató dramaturgiai-, illetve látványelemek mellett, azért bűnügyi történeteket is tartalmazott és nem csak nyomokban.

Irodalom

RÉZ András, *Linda*, *Rádió és Televízió Újság*, XXIX. évfolyam, 1984. október 29. – november 4., 5.

GELENCSÉR Gábor, Népszerű filmkultúra az államszocializmus korában. A magyar bűnügyi film példája, *Hungarológiai Közlemények*, 2016/1. 1–15.

MECSEKI Anett, Egy eltűnt zsáner nyomában – A szocialista krimi, <http://magyar.film.hu/filmtortenet/mufajok/egy-eltunt-zsaner-nyomaban-aszocialista-krimi-mufajelemzes.html>

(utolsó lekérdezés: 2017. május 10.)

Filmlista

Linda (r.: Gát György, Szurdi Miklós, 1984-1989)

Első szezon (Pilot-epizódok)

1. *A szatír*
2. *A fotómodell*
3. *Oszkár tudja*

Második szezon (1986-tól)

4. *A tizennyolc karátos aranyhal*
5. *Pavane egy infánsnő halálára*
6. *Piros, mint a kármin*
7. *A Rebeka*
8. *Panoptikum*
9. *Software*
10. *Pop-pokol*

Harmadik szezon (1989-től)

11. *Víziszony*
12. *Aranyháromszög*
13. *Stoplis angyalok*
14. *Erotic-show*
15. *Tüzes babák*
16. *Hazajáró lélek*
17. *Régi barát*

Zsarumeló (r.: Gát György, 1985)

1. *Zulejka-Méhkirálynő, oda-vissza*
2. *A kínai páros*

